

Yhteiset Lapsemme

Rasismista, etnisyydestä ja ihonväristä puhuminen pienten lasten kanssa: vinkkejä ja esimerkkejä

Marjukka Rauhala ja Hanna-Leena Ylönen, Yhteiset Lapsemme ry, 2021.

Rasismista, niin kuin muistakin vaikeista yhteiskunnallisista kysymyksistä, on hyvä keskustella kaikkien lasten kanssa. Rasismin käsittely ei kuitenkaan voi olla vain yksi satunnainen keskustelu.

Rasisminvastaisten toimintatapojen tulee kulkea mukana läpi arjen.

Miksi on tärkeää käsitellä aihetta jo pienten lasten kanssa?

- ✓ Lapset havainnoivat sosiaalista maailmaansa ja aikuisten verbaalisia ja non-verbaalisia viestejä, jotka voivat olla tahattomia/tiedostamattomia. Jos rasismista ei puhuta lasten kanssa suoraan, he oppivat siitä ”epäsuorasti” vanhempiaan, ystäviään ja mediaa havainnoimalla.
- ✓ Jopa vauvat erottavat eri ihonvärit. Puhumalla ihonväreistä lapsille, opetat heille, ettei aihe ole tabu, ja avaat näin mahdollisuuden syvemmällekin keskustelulle. Näin autat lasta löytämään kielen oman itsensä kuvailuun ja suhtautumaan luontevasti ihmisten välisiin eroihin.
- ✓ Varhaiskasvatuksessa on ensisijaisen tärkeää puuttua rasismiin, koska erityisesti kuusi ensimmäistä vuotta ovat merkittäviä lapsen asenteiden muodostumisessa. Lapsuudessa omaksutut yhteisön normit ja kategoriat eri ihmisryhmistä vaikuttavat siihen, kuinka aikuisiälläkin ihminen suhtautuu toisiin.
- ✓ Alle 7-vuotiaat ovat erityisen alttiita kuuntelemaan ja omaksumaan aikuisten opetuksia.

Mikä on antirasistinen ote?

Antirasistinen ote lähtee sekä rasismin että omien ennakkoluulojen, etuoikeuksien ja asenteiden tunnustamisesta ja tunnistamisesta. Se vaatii jatkuvaa itsereflektointia ja uuden opettelua sekä toisen asemaan asettumisen harjoittelua. Antirasistinen ote on aktiivista toimintaa. Rasismiin on puututtava aina.

Lapsille tulee puhua rasismiin liittyvästä epäoikeudenmukaisuudesta, koska jo pienet lapset näkevät, kokevat ja toisintavat rasismia. Lapsille tulee antaa työkaluja torjua rasismia sekä opettaa, kuinka tärkeää on kohdella kaikkia oikeudenmukaisesti. Rasismin vastustaminen ei kuitenkaan ole sankariteko, vaan jokaisen velvollisuus. Keskustele aiheesta avoimesti ja aihetta pelkäämättä. Tunnusta oma tietämättömyytesi ja uskalla mokata ja pyytää tarvittaessa anteeksi.

Yhteiset Lapsemme

Vinkit ja esimerkit

Kerro tosiasiat

Rasismi on ilmiö, jossa johonkin ihmisryhmään kuuluvaa henkilöä pidetään alempiarvoisena kuin toiseen ihmisryhmään kuuluvaa henkilöä, esimerkiksi ihonvärin tai kulttuurin perusteella. Voit kertoa lapselle myös, että rasismia esiintyy kaikkialla maailmassa. Vaikka kaikki ihmiset ovat Suomen perustuslain ja ihmisoikeussopimusten mukaan samanarvoisia ja yhdenvertaisessa asemassa, on olemassa monia ihmisiä, joiden kohdalla tämä ei toteudu. Historiallisista syistä valkoinen ihminen on yhä yhteiskunnassamme etuoikeutetussa asemassa suhteessa muihin. Alla on esimerkkejä keskustelun avaamiseksi.

Vaikka kaikki me ihmiset olemme samanarvoisia, joitain ihmisiä kohdellaan huonommin kuin toisia esimerkiksi heidän ihonväriensä perusteella. Tämä voi aiheuttaa kiusaamista ja syrjintää ja hankaloittaa ihmisen elämää. Me ihmiset emme aina huomaa sellaisia epäkohtia ja vääryyksiä, jotka eivät kosketa meitä itseämme. Siksi näistä asioista on hyvä puhua yhdessä, että voimme muuttaa asioita.



*Meillä jokaisella on oma ihonvärimme. Maailmassa on paljon erilaisia ihonvärejä. Millainen sinun ihonvärisi on? Millaisia ihonvärejä sinun ystäväpiirissäsi tai perheessäsi on? Ihonväri ei kerro mitään siitä, millainen ihminen on, mitä hän tietää, mistä hän tykkää tai edes missä hän on syntynyt. Ulkoapäin emme voi päätellä, millainen ihminen on sisältä, mutta jotkut yrittävät kuitenkin. **



*Kauan sitten, ennen kuin sinä synnyit, ryhmä valkoisia ihmisiä keksi ajatuksen rodusta. He jaottelivat ihmiset ihonvärin mukaan ja väittivät, että valkoiset ovat parempia, fiksumpia ja kauniimpia. Ja että siksi he ansaitsevat parempia asioita kuin muut. Se ei ole ollenkaan totta eikä reilua! Mutta se on kertomus, jota on kerrottu pitkään. Kun ihmiset uskovat tähän tarinaan, joka ei ole totta, sitä sanotaan rasismiksi. **



*Rasismi näkyy monella pienellä ja isolla tavalla, esimerkiksi epäreiluina sääntöinä, ideoina tai tapoina. Sitä on joka puolella, vaikka emme aina huomaakaan sitä. Siksi on tärkeää puhua siitä ja muuttaa yhdessä asioita paremmiksi! **

**Lähde: Madison, M. & Ralli, J. 2021.*

Yhteiset Lapsemme

Älä oletta

Kiinnitä huomiota siihen, että et itse tee oletuksia ja yleistyksiä yksilöistä ihonvärin, uskonnon, tai taustan perusteella.

Ole tietoinen

Ole tietoinen itsestäsi, omista ennakkoluuloistasi ja etuoikeuksistasi. Vältä passiivisuutta rasismiin liittyvissä asioissa ja ole tietoinen erilaisista reagoititavoista, joita myös me ammattilaiset saatamme käyttää: aiheen välttely, aiheen vähättely, keskustelun hiljentäminen ja asian kieltäminen.

Puhu tunteista

On hyvä auttaa lasta sanoittamaan tunteitaan ja kertoa myös omista tunteista menemättä kuitenkaan itse syvälle tunnereaktioon. Esimerkki:

Tämä asia voi tuntua sinusta epäoikeudenmukaiselta ja sitä se onkin. Se saa suututtaa ja aiheuttaa vihaisia tunteita. Asia harmittaa myös minua.

Jos lapsen ympäristö ja lähipiiri on hyvin valkoinen, asia ei välttämättä kosketa lasta samalla tavalla, kuin jos omaan lähipiiriin kuuluu rodullistettuja ihmisiä.

Ota avuksi kirjallisuus

E erityisesti pienemmille lapsille voi olla avuksi asioiden konkretisoiminen lukemalla aiheeseen liittyviä lastenkirjoja tai katsomalla yhdessä aihetta käsitteleviä, lapsen ikätasoon sopivia ohjelmia. Asiaa voi käsitellä myös piirtäen ja leikkien.

On hyvä lukea lasten kanssa kirjoja, joissa esiintyy moninaisia ja monen näköisiä päähenkilöitä erilaisissa tilanteissa. Kirjojen avulla voi oppia myös empatiaa, toisen asemaan asettumista. On kuitenkin huomioitava, että kirjoissa ei korostu pelkkä ”uhrikokemus” tai ulkopuolisuuden tunne. Kirjojen päähenkilöille tulisi tapahtua yhtä monenlaisia asioita kuin valkoisillekin päähenkilöille.

Lista suositelluista lastenkirjoista löytyy tämän tekstin lopusta.

Yhteiset Lapsemme

Ota vastuu

Kerro, että rasismi ja siihen liittyvä epäoikeudenmukaisuus ei ole lapsen vika, eikä hänen tarvitse kantaa syyllisyyttä asiasta. Kerro, että aikuisten tehtävä on rakentaa maailma, jossa jokaisella lapsella on hyvä olla.

Voitte kuitenkin lapsen kanssa miettiä yhdessä tapoja vaikuttaa. Voitte keskustella esimerkiksi siitä, miten lapsi voi olla hyvä kaveri kaikille ja ottaa kaikki leikkiin mukaan. Kerro, että koulussa ja päiväkodissa on aina kerrottava aikuiselle, jos näkee ja kuulee rasismia, haukkumista tai kiusaamista. Näytä itse esimerkkiä aikuisena, joka tuomitsee rasismin ja puuttuu syrjintään.

Mieti myös, miten päiväkodista löytyvät kirjat, lelut ja muut materiaalit käsittelevät aihetta. Huolehdi, että nämä eivät vahvista eri ihmisryhmiin liittyviä stereotyyppioita.

Huomioi arjessa

Kun näette tai kuulette lapsen kanssa stereotyyppistä puhetta tai kuvastoa, pysähtykää yhdessä asian äärelle. Pyri aktiivisesti murtamaan haitallisia stereotyyppioita ja oikomaan vääriä käsityksiä. Ei riitä, että lapsen kanssa keskustele rasismista kerran, on jaksettava huomioita epäkohtia aina uudelleen niiden tullessa eteen.

Näytä rohkeasti esimerkkiä rasismiin puuttumisessa. Kerro, miksi esimerkiksi joku televisiossa kuulemanne tai lehdestä lukemanne asia on väärin. Tarjoa lapselle moninaisia samaistumisen kohteita ja leluja.

Kiinnitä myös huomiota, mitä ilmaisuja käytät ja toistat. Esimerkiksi, minkä värisestä puhutaan, kun puhutaan ihonvärisestä? Onko tämä termi yleisesti käytössä päiväkodeissa? Antaako se harhaanjohtavaa kuvaa? Huomioiko se kaikkien ihonvärin?

Erityisesti vanhemmissa lastenkirjoissa saattaa esiintyä rasistisia ilmauksia. Aikuisen ei tarvitse lukea näitä ääneen, vaan hän voi kertoa lapsille, että tässä kohtaa käytetään rumaa/loukkaavaa sanaa.

Kirjoissa saattaa esiintyä hyvinkin stereotyyppisiä kuvauksia eri maista, kansalaisuuksista tai etnisistä ryhmistä. Esimerkiksi Afrikasta saatetaan puhua kuin se olisi yksi maa, jonka kaikki ihmiset asuvat tietyllä tavalla. Aikuisen tehtävänä on laajentaa tätä kuvaa ja kertoa lapselle, että todellisuus on paljon moniulotteisempi.

Yhteiset Lapsemme

Anna aikaa ja tilaa

Varmista, että keskustelutilanne on rauhallinen hetki, ja että siinä on tilaa ja aikaa kysymyksille ja keskustelulle.

Lapselle on hyvä antaa aikaa ja tilaa asioiden sulattelemiseen. On kuitenkin tärkeää, että lasta ei jätetä yhteisen keskustelun jälkeen ajatustensa ja tunteidensa kanssa yksin. On hyvä kysyä lapselta, minkälaisia ajatuksia ja kysymyksiä hänellä asiaan liittyen herää sekä kertoa, että hän voi kääntyä puoleesi, jos jokin jää asiassa vaivaamaan tai mietityttämään.

Tee tilaa puhua, osallistua ja vaikuttaa

Luo turvallisempia tiloja lapselle, joiden kanssa työskentelet. Jokainen ryhmä voi luoda omat turvallisemman tilan sääntönsä. On tärkeää, että jokainen ryhmän lapsi pääsee vaikuttamaan päiväkodin arkeen ja kokemaan osallisuutta.

Rasismiin puuttuminen ja rodullistetun lapsen tukeminen

Arvosta yksilöä omana itsenään

Ratkaisu rasismiin ei koskaan ole rohkaista lasta muuttamaan käytöstään tai ulkonäköään “suomalaisemmaksi” tai paremmin “porukkaan sopivaksi”. Lapsen tulee kokea olevansa arvostettu omana itsenään. Lapsella ei ole myöskään velvollisuutta toimia oman kulttuurinsa, etnisyytensä tai uskontonsa kulttuuritulkkina.

Älä ole ”värisokea”

Usein kuulee sanottavan, että joku ei näe ihmisten kohdalla lainkaan värejä. Hyvää tarkoittava lausahdus kääntyy usein kuitenkin itseään vastaan. Ihonvärin merkityksen kieltäminen voi väheksyä rodullistetun lapsen rasismikokemuksia, joita olisi niiden hankaludesta huolimatta tärkeä sanoittaa. Jos lapselta kieltää ihonvärin olemassaolon, voivat tarvittavat työkalut rasismin purkamiseen, torjumiseen ja ymmärtämiseen jäädä puuttumaan.

Kuuntele, lohduta ja vahvista

Kysy, kuuntele ja osoita empatiaa. Hyvä itsetunto antaa suojaa kiusaamisen ja rasismin tuottamia kolhuja vastaan. Paras ase omia ennakkoluulojamme vastaan on empatia ja sen

Yhteiset Lapsemme

kehittäminen. Empatia kehittyy aktiivisen kuuntelun ja kysymysten avulla. Ole valmis vastaanottamaan ja kuulemaan vaikeitakin kokemuksia. Lapset saattavat jättää kokemuksia kertomatta aikuisten suojelemiseksi.

Älä painosta puhumaan

Kaikki moninaisen kulttuuritaustan omaavat tai rodullistetut lapset eivät käy läpi keskenään samoja haasteita, ja jotkut heistä eivät halua tai heillä ei ole tarvetta keskustella aiheesta kanssasi. Kaikkien meidän tulee aktiivisesti tukea heitä, ja olla valmiita vastaamaan, kun sille on tarve.

Selvitä ja puutu

Rasistisiin tilanteisiin on syytä tarttua määrätietoisesti. Vastuuta tilanteen selvittämisestä ei siis koskaan pidä jättää lapselle itselleen, vaan aikuisten tulee puuttua rasismiin ja seurata, että tilanne tosiaan tulee selvitettyksi.

Keskustele ja neuvo

Arvosta lapsen omia tapoja toimia tilanteessa ja auta häntä kehittämään niitä.

Rasistiseen kiusaamiseen ja syrjintään puuttuminen:

- ✓ Pysy lujana ja asiallisena.
- ✓ Puhu asioista alusta lähtien niiden oikeilla nimillä, äläkä lähde mukaan, jos joku vähättelee tapahtunutta.
- ✓ Jos kyseessä on lasten välinen tilanne, selvittelyyn kannattaa ottaa mukaan kaikkien huoltajat/lähiaikuiset, sillä lapset ottavat käyttäytymisessään mallia usein juuri heistä. Jokainen huoltaja/lähiaikuisen on yksilö, ja tilanteiden selvittämistapoja on hyvä harkita tapauskohtaisesti.
- ✓ Rasistisen tilanteen selvittäminen on tapahtumapaikasta vastaavan aikuisen (opettajan, ohjaajan, valmentajan) vastuulla. Mikäli rasismia ei haluta tunnustaa eikä siihen puututa, ota yhteyttä kyseisen tahon esihenkilöön.
- ✓ Muista, että nimittely tai kiusaaminen saattaa olla myös molemminpuolista.
- ✓ Lisäksi: Sovittelu toimii tilanteissa, joissa molemmat osapuolet ovat tekijöitä, ei tilanteissa, joissa toinen on tekijä ja toinen kohde. Rasismia ei voi ”sopia”, se on tuomittava teko. Omaan etniseen

Yhteiset Lapsemme

taustaan liittyvä sovittelu ei ole oikea mekanismi purkaa rasismia. Rasismille tulee asettaa selkeät rajat, ei sovitella.

- ✓ Tee rikosilmoitus, jos tilanne sitä vaatii.

Aikuisen tuottamaan rasismiin puuttuminen:

Tilanteessa:

- ✓ Keskeytä tilanne.
- ✓ Älä provosoidu.
- ✓ Älä jätä lasta yksin. Tue ja kuuntele.
- ✓ Jos huomaat aikuisen puhuvan tai toimivan rasistisesti lapsen kuullen, voit itse tuoda ilmi oman näkökulmasi asiaan.

Tilanteen jälkeen:

- ✓ Ota asia puheeksi, kun lapset eivät ole paikalla.
- ✓ Älä provosoidu.
- ✓ Kerro esihenkilölle ja pyydä hänet tarvittaessa mukaan keskusteluun.
- ✓ Kerro miksi toiminta/kommentti on ongelmallinen ja keitä se voi vahingoittaa. Ota faktat avuksi.
- ✓ Tarvittaessa ota yhteyttä:
 - Esihenkilö/ ylempi esihenkilö /varhaiskasvatuspäällikkö
 - Yhdenvertaisuusvaltuutettu www.syrjinta.fi (syrjintätapaukset)
 - Eduskunnan oikeusasiamies <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/kuinka-kantelu-tehdaan-lapsen-oikeudet>
- ✓ Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on myös ilmoitusvelvollisuus varhaiskasvatuksen toteuttamiseen kohdistuvasta epäkohdasta tai epäkohdan uhasta. Ilmoitusvelvollisuuden tavoitteena on vahvistaa varhaiskasvatuksen henkilöstön keinoja puuttua lapsen varhaiskasvatukseen kohdistuviin epäkohtiin tai niiden uhkiin, jotta ne tulevat nopeasti tietoon ja niihin voidaan puuttua ajoissa.

Yhteiset Lapsemme

Antirasistinen ja inklusiivinen kasvattaja

- ✓ Opetta lapsille, että ihmisyyden ratkaisee, ei ihonväri. Kaikki ihmiset ovat yhtä arvokkaita. Kerro, että käytännössä tämä ei aina toteudu, vaan ihonväri vaikuttaa siihen, miten ihmiset nähdään.
- ✓ Kerro etuoikeuksista ja siitä, mitä ne tarkoittavat. Anna lapsille esimerkkejä etuoikeuksista, kuten siitä, että kaupassa saa kulkea vapaasti ilman, että vartija seuraa jatkuvasti perässä, tai uuteen paikkaan mennessä ei tarvitse aina miettiä, onko ainoa, joka erottuu joukosta ihonvärin vuoksi.
- ✓ Lue ja katsele lapsen kanssa kirjallisuutta, elokuvia ja ohjelmia, joissa esiintyy moninaisia ihmisiä kaikenlaisissa tehtävissä ja rooleissa.
- ✓ Valitse tarkoituksella kirjoja, joissa kerrotaan lapsen ikätason mukaisesti historiasta (mm. orjuus ja kolonialismi, saamelaisten assimilaatio) ja ihmisoikeusliikkeistä.
- ✓ Varmista, että varhaiskasvatyksikössä on kaikille lapsille samaistuttavia leluja.
- ✓ Opettele selittämään rasismia omin sanoin. Kun huomaat arjessa rasismia, huomauta siitä lapselle ja puhu siitä avoimesti. Tämä auttaa heitä toimimaan samoin, kun heistä tulee aikuisia.
- ✓ Anna lapselle keinoja vastustaa rasismia esimerkiksi opettamalla ystävyys- ja empatiataitoja. Kannusta lasta kertomaan kohtaamistaan epäkohdista aikuiselle.

Yhteiset Lapsemme

Lähteet:

Adoptioperheet ry. 2015. Adoptoidun kokema rasismi.

Allport, G. 1954. The Nature of Prejudice. 25th Anniversary Edition. New York: Basic Books.

American Psychological Association 2018. Speaking of Psychology: Something Happened in our Town. Episode 64. https://www.apa.org/research/action/speaking-of-psychology/something-happened?fbclid=IwAR2ECTvKngXJjPm7nX2WBEIBRnjJp_aoblC0eB9t9psmqec2ncD_V4f_Fc8 Viitattu 6.9.2021.

Brown, R. 2010. Prejudice. It's Social Psychology. Cornwall: Wiley-Blackwell.

Faye, N. 2019. Miten puhua ruskeudesta valkoisena vanhempana? Ruskeat tytöt.

Madison, M. & Ralli, J. 2021. Our Skin: A First Conversation About Race. Penguin USA.

Lastenkirjoja, joissa representaation moninaisuus ja yhdenvertaisuus on luonnollisella tavalla arjessa läsnä:

CA Davids, Mary-An Hampton, Salonki reilukutri, Marjukka Weide 2019

Riina Katajavuori, Salla Savolainen, Mennään jo naapuriin, Tammi 2017

Johanna Lestelä, Tuikun tärkeä tehtävä, Otava 2019

Jessica Love, Julius on merenneito, S&S 2020

Sanna Mander, Avain hukassa, S&S 2017

Sanna Pelliccioni, Onni-poika saa uuden ystävän, 2012

Veera Salmi, Päiväkoti Heippakamu -sarja, Otava

Maire Soiluva, Jutta Varjus, Viivi tykkää koulusta, Adoptioperheet, 2009

Katri Tapola, Karoliina Pertamo, Oiva-kirjat, S&S

Leena Virtanen, Pikku Xing, Tammi 2004

Saara Viljamaa, Mirkka Syrjälä, Koira ja kirahvi, N-Y-T NYT 2013

Jani Toivola, Poika ja hame, Otava 2021

Yhteiset Lapsemme

Sanna Pelliccioni & Katri Tapola, Tervetuloa, Otava 2021

Sanna Pelliccioni, Maami Snellman & Kiti Szalai, Muistan sinua rakkaudella, Teos 2020

Umar Mohammed, Soukaina Lalla Greene, Samad in the desert – Samad oo lamadegaanka jooga, Scansom Publishers 2007

Abdulla Tukay, Vedenhaltijan kampa – Su anasi, Yabalak grp. 2009

Helena Blomerus, Satu Blomerus, Helena Korpela & Irmeli Matilainen, Rassako reevos - Yökettu, Opetushallitus 2017

Maisa Savolainen, Amnesty International & Lasten keskus, Me kaikki synnymme vapaina: Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus lapsille, 2008